

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu

Veronika Tigasoo

**KOOLIKIUSAMINE JA ENNETAMINE –
SOTSIAALPEDAGOOGIDE VAADE**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Judit Strömpl, PhD

Tartu 2023

AUTORIDEKLARATSIOON

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud tesite autorite tööd, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Veronika Tigasoo

29.05.2023

ABSTRACT

„School bullying and prevention – the perspective of social pedagogues”

Bullying in schools is a widespread and persistent issue in Estonia and is affecting an increasing number of students. A study conducted in 2015 revealed that nearly 20% of students in grades 5-9 have experienced bullying (Mark et al., 2015), indicating that one in five students experiences school bullying. In recent years, efforts to prevent bullying in schools have been on the rise in Estonia, and various prevention programs have been implemented. Bullying cases in schools are primarily handled by social pedagogues, making it essential to investigate their experiences

In my work, I aim to obtain answers to questions about the perception of social pedagogues regarding the causes of bullying, how different schools prevent bullying, the programs they use, how they interact with the bully and the victim, how collaboration with parents functions, the shortcomings social pedagogues experience in their work, and how school bullying prevention in Estonia could be further improved.

The objective of this bachelor's thesis is to explore the experiences of schools' social pedagogues in relation to school bullying. The primary research questions are:

- What are the experiences of social pedagogues in addressing school bullying?
- How do social pedagogues describe the victim and the bully, and how do they interact with them?
- What are the challenges social pedagogues face in dealing with school bullying?
- How can school bullying be further reduced more effectively in Estonia?

Findings indicate that bullying prevention is facilitated through the implementation of programs such as the KiVa program, which social pedagogues perceive as effective and believe should be adopted in all schools. Additionally, schools place significant emphasis on teaching social skills, emotional coping, and communication skills.

According to social pedagogues, addressing the bully and the victim in schools follows similar approaches. The focus is on understanding the root causes of bullying and the underlying conflicts. Additional support is provided to both the bully and the victim when necessary.

Key concerns raised by social pedagogues include a lack of time and resources. In addition to preventing and addressing bullying, social pedagogues have numerous other duties. Finding suitable time for collaboration with teachers is challenging due to heavy workloads and limited free time.

It is crucial for the entire school community, not just social pedagogues, to address school bullying. Teachers should be observant and intervene when necessary to prevent major conflicts and incidents of bullying.

Shortages of support specialists were also identified as an issue. Schools have a limited number of support professionals, and for example outside of school long waiting times for psychologists are common. Most often, students' issues require immediate solutions, and school staff must provide necessary support until the students can access a specialist.

A significant portion of a student's time is spent either at home or at school. It is important that both environments are supportive and stable, with effective cooperation between the school and the home. Additionally, it is crucial for children to have supportive attachment relationships with adults at home and at school. Parents play a role in instilling proper values in their children and supporting their learning. Furthermore, parents' attitudes influence children, so it is important to consider how parents handle and behave in different situations. The school environment should also be supportive for students, as learning can be stressful, and students require assistance in coping. In addition to educational arrangements, it is necessary to consider options for children's leisure time. When children's free time is structured, there is less time for conflicts and incidents of bullying to occur.

Reducing bullying requires a collective effort from society as a whole. Bullying is prevalent in various domains of life, and it receives significant media coverage. While school bullying is occasionally discussed in the media, negative incidents are predominantly highlighted. It is challenging to reduce school bullying when bullying occurs in different areas of society. Children look up to adults as role models, and it is difficult to guide them away from bullying if they witness adults engaging in such behavior. To effectively reduce school bullying, attention must be directed toward addressing bullying in society.

Keywords: school bullying, school social pedagogues, prevention, causes, cooperation

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE	8
1.1 Koolikiusamise definitsioon ja vormid	8
1.2 Kiusamise motiivid	9
1.3 Rollid	10
1.3.1 Kiusaja	10
1.3.2 Kiusatav	11
1.3.3 Kõrvalseisja	11
1.4 Kiusuennetus ja sekkumine Eestis	12
1.5 Sotsiaalpedagoogide roll	14
1.6 Probleemiseade	15
2 METOODIKA.....	16
2.1 Andmekogumismeetod	16
2.2 Uurimuses osalejad	17
2.3 Andmete analüüs.....	17
2.4 Andmekogumise protsess ja refleksioon	18
3 ANALÜÜS JA ARUTELU.....	19
3.1 Kiusamise mõiste	20
3.2 Kiusamise põhjused ja rollid.....	22
3.3 Programmid ja meetmed	24
3.4 Koostöö koduga	27
3.5 Puudused ja võimalikud lahendused	29
KOKKUVÕTE	33
KASUTATUD KIRJANDUS	35
LISA 1	37

SISSEJUHATUS

Koolikiusamine on Eestis väga levinud ja pidev probleem ning sellega puutub kokku üha enam õpilasi. „Koolikiusamise all mõistetakse vaimset ja füüsilist vägivalda, mis on seotud koolisuhetega. See tähendab, et koolikiusamise osapoolteks võivad olla nii õpilased, õpetajad kui ka teised koolitööga seotud inimesed” (Õiguskantsleri koduleheküljel). 2015. aastal läbi viidud uurimusest selgus, et 5.- 9. klassi õpilaste seas on kiusamist kogunud peaaegu 20% õpilastest (Mark jt, 2015), mis tähendab, et koolikiusamist kogeb iga viies õpilane.

Viimastel aastatel püütakse Eestis üha enam tegeleda kiusamise ennetamisega koolides ning loodud on mitmeid erinevaid programme. Üha rohkem populaarsust kogub näiteks ennetusprogramm Kiusamisvaba kool (KiVa) ning mitmed koolid on sellega liitunud, et vähendada koolikiusamist. Lisaks on tehtud palju lõputöid ja uurimusi koolikiusamise teemal, näiteks 2015. aastal koostatud Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituudi uuring „Kiusamine koolis” (ERSI, 2015).

Olen valinud oma bakalaureusetöö teemaks koolikiusamise, sest olen ka ise põhikoolis koolikiusamise ohver olnud ning seetõttu on see mulle väga südamelähedane teema. Pean oluliseks mõista, miks üldse kiusatakse ning kuidas teha nii, et seda peaks kogema vähem õpilasi. Ka oma töös sotsiaalpedagoogina olen pidanud palju kiusamisega tegelema ning erinevaid juhtumeid lahendama. Olen näinud, et palju tuleb noortele kaasa kodudest ning tänapäeva noored tunduvad üha enam olevat stressis. Lisaks on neil puudulikud sotsiaalsed oskused ja täisväärtuslikud kiindumus-suhted. Neufeld ja Maté (2005) on välja toonud, et lapsed sõltuvad oma vanemate asemel aina rohkem kaaslastest ning suhted kaaslastega on muutunud olulisemaks. Nende sõnul oodatakse lastelt aina suuremat iseseisvumist ja ise hakkama saamist. On oluline, et vaatamata sellele pakuksid täiskasvanud nii kodus kui koolis lastele turvatunnet ja hoolivat suhet. Kui lastel puudub usalduslik ja hooliv suhe täiskasvanuga, siis see soodustab konkureerivaid ja hierarhilisi suhteid kaaslastega, mis omakorda viivad konfliktide ja kiusamiseni (Neufeld ja Maté, 2005).

Oma töös kirjutan, mis on koolikiusamine, milliseid meetodeid on Eestisse toodud selle ennetamiseks ja sellega tegelemiseks, kuidas koolid neid praktikaid kasutavad ning püüan välja tuua kiusaja ja kiusatava iseärasusi. Oma bakalaureusetöö jaoks intervjuueerisin erinevaid Tartu linna, Tartu valla ja Võru linna sotsiaalpedagooge, et saada nende vaadet koolikiusamisele oma koolis ja Eestis üldiselt.

Valisin enda intervjuueeritavateks sotsiaalpedagoogid just seetõttu, et enamasti puutuvad just nemad kõige tihedamalt oma töös kokku koolikiusamisega ja tegelevad sellega.

Oma töös püüan saada vastused järgnevatele uurimisküsimustele:

1. Missugused on sotsiaalpedagoogide kogemused koolikiusamisega tegelemisel?
2. Kuidas kirjeldavad sotsiaalpedagoogid kiusatavat ja kiusajat ning kuidas nendega toimetavad?
3. Millest tunnevad sotsiaalpedagoogid oma töös puudust koolikiusamisega tegelemisel?
4. Kuidas saaks Eestis veelgi tõhusamalt koolikiusamist vähendada?

Sooviksin tänada sotsiaalpedagooge, kes olid nõus uurimuses osalema ning oma aega intervjuudes osalemiseks panustasid. Lisaks sooviksin tänada oma juhendajat Judit Strömplit, kes töö kirjutamisel oma nõu ja tuge pakkus.

1 KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE

1.1 Koolikiusamise definitsioon ja vormid

Koolikiusamise definitsioonid võivad varieeruda sõltuvalt allikast, kuid üldiselt võib koolikiusamist defineerida kui süstemaatilist ja tahtlikku käitumist, mis on suunatud ühe või mitme õpilase vastu ning mida iseloomustab tasakaalustamatus võimu ja kontrolli vahel (Olweus, 2013).

Olweuse (2013) järgi on koolikiusamine ehk õpilaste vaheline vägivald tahtlik käitumine, mida iseloomustavad võimu ja kontrolli kasutamine ühe õpilase või õpilaste rühma poolt teiste õpilaste üle. Kiusamise tagajärjel võib kiusatav kannatada füüsiliselt, emotsionaalselt ja sotsiaalselt. Kiusamist võib esineda nii näost näkku suhtluses kui ka internetikeskkonnas (Olweus, 2013).

Koolikiusamine võib avaldada ohvritele mitmeid negatiivseid mõjusid nii füüsiliselt kui ka psühholoogiliselt, näiteks tekitada madalat enesehinnangut, ärevust, stressi, depressiooni, kehvaid tulemusi koolis, suitsiidimõtteid jne (Bradshaw jt, 2007).

Kiusamisvaba Kooli kodulehel on välja toodud, et kiusamine võib olla nii nähtav kui nähtamatu tegevus. Nähtava kiusamise alla liigituvad füüsilised või verbaalsed tegevused. Varjatud kiusamise alla aga näiteks tõrjumine, kuulujuttude levitamine ja küberkiusamine (Kiusamisvaba Kooli koduleheküljel).

Koolikiusamisel on mitmeid eri liike. Peamiselt eristatakse füüsilist, verbaalset, emotsionaalset ja küberkiusamist. Verbaalne kiusamine on üks põhilisemaid kiusamise vorme. Hart ja Caven (2013) on välja toonud erinevad koolikiusamise liikide selgitused. Verbaalse kiusamise alla kuuluvad näiteks hüüdnimede panemine, mõnitamine, pahatahtlik narrimine ja ähvardamine. Füüsilise kiusamise alla kuuluvad nende järgi tõukamine, sülitamine, löömine ja asjade ära võtmine. Harti ja Caveni (2013) sõnul on emotsionaalne kiusamine näiteks kuulujuttude levitamine, hirmutamine ja sotsiaalsete suhetega manipuleerimine. Lisaks toovad nad välja, et küberkiusamine on üha suurenev probleem ning selleks on verbaalne, psühholoogiline ja seksuaalne kiusamine tehnoloogiat kasutades.

1.2 Kiusamise motiivid

Kiusamine on ülemaailmne probleem, mis mõjutab paljusid lapsi erinevates kultuurides ja riikides. Due jt viisid 2005. aastal 28 riigis läbi uuringu kooliealiste laste kiusamise ja põhjuste kohta, mille käigus nad leidsid, et kiusamise peamised põhjused on seotud sotsiaalse hierarhia, võimu ja kontrolli, aga ka grupiviisilise käitumise ja sotsiaalse survega.

Uuringu tulemused näitasid ka, et kiusamine võib olla seotud ka sotsiaal-majanduslike teguritega, nagu näiteks vanemate sissetulek ja haridustase. Madala sissetulekuga peredest pärit lapsed ning madalama haridustasemega vanemate lapsed olid kiusamise suhtes suuremas ohus (Due jt, 2005).

Kiusamiskäitumise taga võib olla mitmeid erinevaid põhjuseid. Olweuse (2013) järgi võivad mõned kiusajad kiusata selleks, et saavutada võimu või kontrolli oma ohvrite üle või tõmmata tähelepanu iseendale. Teised võivad kiusata seetõttu, et on ise kiusamise ohvrid olnud ja tunnevad vajadust domineerida teiste üle. Mõnel juhul võivad kiusajad olla motiveeritud ka eelarvamuste või diskrimineerimise tõttu seoses teguritega nagu rass, etniline päritolu, sugu või seksuaalne sättumus (Olweus, 2013).

Olweus (2013) rõhutab ka seda, et kiusamisele eelnevad sotsiaalsed suhted võivad olla olulised tegurid. Näiteks kui kiusamine on teatud eakaaslaste või sotsiaalse keskkonna jaoks vastuvõetav käitumisviis, võivad inimesed olla kiusamiskäitumises suurema tõenäosusega osalised. Lisaks võivad tegurid nagu täiskasvanute järelevalve puudumine, halb koolikliima või piisava reageerimise puudumine autoriteetsetelt isikutelt kaasa aidata kiusamiskäitumise kujunemisele ja püsivusele (Olweus, 2013). Neufeld ja Maté (2005) toovad välja, et kiusamine tekib siis, kui on olemas vajadus kaaslaste üle domineerida.

Salmivalli (2010) sõnul võib kiusamise taga olla ka sotsiaalne surve - näiteks kui rühm otsustab kiusata üht liiget, võib teistel olla raske sellest grupist välja astuda. Salmivalli toob välja, et kiusamise taga võivad olla ka kiusaja indiviidiomadused, nagu madal enesehinnang, vähene sotsiaalne oskus või agressiivsus. Samuti võib kiusamine olla seotud perekonnas toimunud traumade või probleemidega, nagu vanemate lahusus või vägivald (Salmivalli, 2010).

Kiusamise korral on lapsele oluline tugivõrgustik. Peamiseks toetusallikaks on õpilasele eelkõige pere, harvem saadakse abi õpetajatelt. Beilmann jt (2022) toovad välja, et leidub ka õpilasi, kellel pole

mure korral kelleltki abi saada. Lähedaste ja usalduslike suhete puudumine muudab õpilase haavatavaks väliste ohtude ees, sealhulgas ka koolikiusamise. Tänapäeva maailmas on kõigil kiire ning ka lapsevanematel on üha vähem aega, et olla oma lastega emotsionaalselt seotud. Kui lapsed ei saa emotsionaalset lähedust vanematelt, on nad rohkem seotud oma kaaslastega ning sõltuvad neist (Neufeld ja Maté, 2005). Laste jaoks on olulised suhted kaaslastega, tekivad kambad ja omavahelised keerulised suhted. Lapsed veedavad enamuse ajast koos eakaaslastega ja seda kõige rohkem just koolis.

Koolikeskkonnal on oluline roll õpilaste toetamisel ja turvalise keskkonna loomisel õpilaste ümber, et vähendada koolikiusamist (Beilmann jt, 2022). Koolides on klassid pigem suured ja õpilasi on palju, läheb õpetajate rõhk koolis akadeemilisele õppimisele, seega on väiksem võimalus ka õpilase ja õpetaja vahelise usaldusliku suhte tekkimiseks (Neufeld ja Maté, 2005). Ka Strömpl jt (2007) on oma uurimuses välja toonud, et Eesti koolides tegeletakse liiga palju akadeemilise poolega ning kogukonna loomine ja inimeste väärtustamine on pigem tagaplaanil. Kuna koolides pööratakse vähe tähelepanu koolikogukonnale ja omavahelistele suhetele, tunnevad lapsed end koolis ebakindlalt ning selleks, et oma ebakindluse ja negatiivsete tunnetega hakkama saada, võidakse teisi kiusama hakata.

1.3 Rollid

1.3.1 Kiusaja

Olweuse (1993) järgi loetakse kiusajaks õpilast, kes sooritab teadlikult agressiivseid toiminguid, et teist õpilast vigastada või halvustada. Kiusajatel on sageli negatiivsed suhted ohvriga ning nad võivad kasutada ära oma positsiooni, et ohvrit kontrollida ja tema üle domineerida. Kiusajad võivad ka manipuleerida teiste inimeste tunnetega, et luua ohvri vastu negatiivne suhtumine (Olweus, 1993).

Mark jt (2015) on välja toonud, et kiusaja eesmärgiks võib olla soov olla populaarne või näidata oma ülemvõimu. Tihti ei suuda nad ise oma probleemidega toime tulla ning hakkavad seetõttu kaaslasi kiusama. Kiusaja kiusab kättemaksuks, teiste lõbustamise eesmärgil, talle on kiusatav ebasümpaatne või soovib ta vältida seeläbi ise kiusatavaks sattumist. Kiusaja võib kiusata mitmeid erinevaid õpilasi. Samas võib ta samal ajal olla ka ise kiusatava rollis (Mark jt, 2015).

Neufeldi ja Maté (2005) järgi võib kiusajaks aga osutada õpilane, kellel on puudulik kiindumussuhe. Nende sõnul näitavad ka erinevad uuringud seda, et mida rohkem veedavad lapsed vanemate seltskonna asemel eakaaslaste seltsis, seda altimad on nad kiusamiskäitumiseks (Neufeld ja Maté, 2005).

1.3.2 Kiusatav

Kiusatavaks, ehk kiusamisohvriks võib langeda koolis igäüks. Olweuse (1993) sõnul võivad kiusatavateks saada õpilased, kes on teiste laste seas kõige vähem populaarsed ning kellel on raskusi sõprade leidmisega. Nad võivad olla ka füüsiliselt nõrgemad ning vaimselt tundlikumad. Kiusamisohvrid on sageli hirmul ning mures ning nende enesehinnang on madal. Kiusamise tõttu võib ohvri enesehinnang veelgi langeda ning ta võib kaotada usu iseendasse. Kiusamisohvrid võivad muutuda ka ärevaks ning neil võib olla raskusi keskendumisega (Olweus, 2013).

Due ja tema kaasautorid (2005) uurisid rahvusvahelisel tasandil kiusamise levimust ja seoseid laste tervisega. Nende uuringu tulemused näitasid, et kiusamisel on tugev seos laste vaimse ja füüsilise tervisega ning et kiusamise ohvrid kannatavad sagedamini stressi, ärevuse, depressiooni ja muude terviseprobleemide all (Due jt, 2005).

1.3.3 Kõrvalseisja

Salmivalli (2014) toob välja ka kõrvalseisja rolli olulisuse koolikiusamise juhtumites. Tema sõnul loetakse kõrvalseisjateks neid õpilasi, kes on kiusamise pealt näinud või sellest teadlikud, kuid ei ole ise kiusajad ega ohvrid. Kõrvalseisjad saavad kiusamise ennetamisel ja lahendamisel mängida olulist rolli. Kõrvalseisjaid on eri tüüpi: aktiivne kaitsja, kes astub ohvri kaitseks välja; passiivne vaatleja, kes ei tee midagi, et aidata; osaline kaasatud kiusamisse, kes annab kiusajatele tagasisidet või naerab kiusamise üle (Salmivalli, 2014).

1.4 Kiusuennetus ja sekkumine Eestis

Eestis on koolikiusamine probleem, mis vajab jätkuvat tähelepanu ja lahendamist. Piksööt jt viisid 2022. aastal läbi Eesti õpilaste tervisekäitumise uuringu, mille andmetel on viimasel paaril kuul kiusatud 1-2 korda 19,4% õpilastest, 2-3 korda kuus 5,2% õpilastest, umbes 1 kord nädalas 3,6% õpilastest ja mitu korda nädalas 4,5% õpilastest. Uuring viidi läbi 11-, 13- ja 15-aastaste õpilaste seas (Piksööt jt, 2023).

Eestis tegeletakse üha enam koolikiusamisega ja selle ennetamisega ning välja on töötatud erinevaid kiusamissekkumisi. Kiusamissekkumisi võib Kendali jt (2022) järgi jagada kolme rühma. Poliitikate all mõeldakse eesmärgistatud süsteemi, millel on omad põhimõtted ning mida järgitakse kooli tegevustes (Kendali jt, 2022). Nende sõnul võivad poliitikad viidata näiteks erinevatele määrustele, kooli kodukorrale või arengukavale ning kohaliku omavalitsuse arengukavale. Programmilised sekkumised sisaldavad põhjalikult väljatöötatud metoodikat, tegevusi, materjale ja koolitusi ning programmid võivad olla suunatud erinevatele sihtgruppidele (Kendali jt, 2022). Kolmandaks kiusamissekkumiseks toovad Kendali jt (2022) välja sihistatud mitteprogrammilised sekkumised, milleks on näiteks õpetajate koolitamine juhtumite lahendamise teemal, tundides erinevate praktikate kasutamise edendamine, vahetundide sisustamine jms, mis ei ole otseselt ühegi programmi või poliitika osa. Selle alla lähevad ka näiteks õpetaja loodud reeglid klassiruumis (Kendali jt, 2022).

Eestis on üheks peamiseks kiusuennetusega tegelevaks organisatsiooniks SA Kiusamisvaba Kool, mis asutati 2012. aastal. Nad hakkasid edendama Turu Ülikooli teadlaste poolt välja töötatud KiVa programmi (Kendali jt, 2022). Kiusamisvaba Kooli kodulehelt leiduva info kohaselt piloteeriti KiVa programmi 2013. aasta sügisel 20 Eesti koolis ning pärast seda on järjest rohkem koole selle programmi kasutusele võtnud. Hetkel rakendab KiVa programmi umbes 120 kooli üle Eesti. KiVa programm on välja töötatud kiusamise ennetamiseks ja vähendamiseks koolides. See sisaldab erinevaid praktilisi tegevusi ja materjale kiusamise ennetamiseks ja kiusamisjuhtumitega tegelemiseks. Sellesse programmi on kaasatud nii õpilased, õpetajad kui ka lapsevanemad ning muuhulgas pannakse rõhku ka kõrvaltvaataja rolli teadvustamisele. Programm hõlmab endas ennetustegevusi, kiusamisjuhtumite lahendamist ning tulemuste hindamist ja analüüsi. KiVa programmiga liitudes toimub koolis selle pikaajaline rakendamine läbi aastate (Kiusamisvaba kooli kodulehekülge).

2013. aastal jõudis koolidesse MTÜ Eesti Lastekaitse Liidu eestvedamisel programm „Kiusamisest vabaks!”, mille aluseks on Taanis välja töötatud sekkumine (Kendrali jt, 2022). Kiusamisest vabaks kodulehel on välja toodud, et aastal 2018 jõudis programm Eesti lasteaedadesse ja sõimerühmadesse. See programm on välja töötatud laste, spetsialistide, lapsevanemate ja kogukonna jaoks. „Kiusamisest vabaks!” programmi tulemusel muutuvad lapsed hoolivamaks, suureneb teadlikkus ja teadmiste hulk, lapsed julgevad sekkuda ja oskavad kaitsta oma piire ning see aitab kaasa haridustöötajate arengule. Programmi eesmärgiks on ennetada riskikäitumist ja arendada laste kollektiivis kiusamist ennetavat käitumist. „Kiusamisest vabaks!” aitab kiusamist ennetada läbi meetodiliste vahendite, teavitusmaterjalide, koolituste, teabepäevade ja toe pakkumise (Kiusamisest vabaks koduleheküljel).

2014. aastal jõudis Eestisse Tervise Arengu Instituudi abil VEPA Käitumisoskuste Mäng (Kendrali jt, 2022). VEPA lühend tuleneb sõnadest veel parem ja see tähistab loovust, rahu, õnne ja tervist (Tatar jt, 2017). VEPA kodulehekülje järgi on see meetodite kogum, mis arendab mängulisel viisil õpilase arengut ning mida õpetaja saab tunnis kasutada ilma õppetegevust katkestamata. VEPA on mänguline ning selle abil saab vähendada õpilaste riskikäitumist ja loob hooliva ja toetava keskkonna koolis. See sobib oma mängulisuse tõttu eriti hästi just algklassidele. VEPAs on kasutusel erinevad elemendid, mille abil saab õpetaja kiirelt haarata õpilaste tähelepanu, neid tegevusse kaasata, hoida tunniaega kokku või ennetada mittesobivat käitumist. Lisaks toetavad VEPA elemendid sotsiaalsete oskuste arengut, turvalise keskkonna loomist ja psühholoogilist turvalisust. VEPA mängu läbi saab õppetegevusi mänguliselt läbi viia ning samas saab seda kasutada ka muudes kooli tegevustes (VEPA koduleheküljel).

MTÜ Vaikuseminutid hakkas aastal 2015 koolides tutvustama tähelepanu- ja meelerahuharjutusi (Kendrali jt, 2022). Vaikuseminutite kodulehe kohaselt on MTÜ Vaikuseminutid välja töötanud Vaikuseminutite toe programmi „Heaolu loov kool ja lasteaed”, mis toetab vaimset heaolu ja aitab pingetega toime tulla. Programm aitab vähendada laste kurnatust ja stressi. Kaasatud on nii õpilased, õpetajad, muud kooli töötajad kui ka lapsevanemad. Vaikuseminutite harjutused aitavad välja tulla pinges ja hajevil olekust, suurendada keskendumisvõimet ning tulla paremini toime enda sees toimuvaga (Vaikuseminutite koduleheküljel).

Lisaks on koolides ka tugiõpilaste liikumine ja palju teisi erinevaid programme. Kui paljud koolid on kiusuennetuseks kasutusele võtnud mõne programmi, siis umbes 30% koolidest ei kasuta ühtegi kiusamisvaba haridustee ennetusprogrammi (Kendrali jt, 2022).

Lisaks kiusuennetusele tuleb koolikiusamisega tegelemisel keskenduda ka tagajärgedele ning kiusamisjuhtumite lahendamisele. Paljudes programmides on välja toodud juhendid, kuidas kiusamisjuhtumite korral käituda ja milliseid samme astuda. Üheks võimaluseks on konflikte lahendada ka taastava õiguse põhimõtteid kasutades.

Taastav õigus on meetod konfliktide lahendamiseks, mis keskendub kahju tekitamise tagajärgede kõrvaldamisele ja kannatanutele kahju põhjustamise eest vastutuse võtmisele. Sotsiaalkindlustusameti kodulehe järgi võimaldab see meetod inimestel ise lahendada oma konfliktid, ilma et neid lahendataks ainult õigusprotsessi raames. Taastava õiguse eesmärk on luua turvaline ja usalduslik keskkond, kus inimestel on võimalus väljendada oma tundeid ja muresid ning leida koos lahendusi. (Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg)

1.5 Sotsiaalpedagoogide roll

Sotsiaalpedagoogidel on oluline roll koolikiusamise ennetamisel ja lahendamisel. Moss ja Petrie (2019) sõnul käsitleb sotsiaalpedagoogika haridust kõige laiemas tähenduses ning selle suhet sotsiaalse maailmaga. Saksa sotsiaalpedagoogi Hans Tierchi sõnul on sotsiaalpedagoogi roll aidata inimestel analüüsida kriitiliselt oma probleeme, mõelda individuaalsete probleemide sotsiaalsetele põhjustele ning leida võimalusi edukaks igapäevaeluks. On oluline, et inimene saaks individuaalset abi arvestades sotsiaalseid ja poliitilisi ressursse (Moss ja Petrie, 2019).

Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühenduse kohaselt on sotsiaalpedagoogi tööülesanneteks sotsiaalsete oskuste õpetamine, toimetulekuprobleemide ennetamine ja leevendamine, sotsiaalsete oskuste parendamine, tegutsemisvõime ja toimetuleku toetamine. Nad kasutavad nii individuaal- kui võrgustikutöös erinevaid pedagoogilisi vahendeid.

Kuna just sotsiaalpedagoogid tegelevad koolides koolikiusamise ennetustööga ja juhtumite lahendamise ning täidavad selles valdkonnas suurt rolli, pean oluliseks oma bakalaureusetöös uurida just nende kogemusi koolikiusamise ennetamisel ja juhtumitega tegelemisel.

1.6 Probleemiseade

Koolikiusamine on probleem, millest palju räägitakse ning selle ennetamine ja sellega tegelemine on koolides oluline teema. Enamasti tegelevad koolides koolikiusamisega sotsiaalpedagoogid kaasates ka õpetajaid ja teisi koolitöötajaid. Kuna just sotsiaalpedagoogid tegelevad koolides koolikiusamise ennetustööga ja juhtumite lahendamisega ning täidavad selles valdkonnas suurt rolli, pean oluliseks oma bakalaureusetöös uurida just nende kogemusi koolikiusamise ennetamisel ja kiusamisjuhtumitega tegelemisel.

Oma bakalaureusetöö koostamise käigus püüan saada teada, milliste koolikiusamise vormidega sotsiaalpedagoogid kokku puutuvad, milliseid programme koolides kasutatakse, kuidas iseloomustatakse kiusajat ja kiusatavat ning miks üldse nende arvates koolikiusamist esineb ja milles näevad sotsiaalpedagoogid kiusamise põhjuseid. Kuna bakalaureusetöö maht ei võimalda läbi viia laiaulatuslikku uuringut erinevate osapoolte vaadete saamiseks, siis valisin oma sihtgrupiks just sotsiaalpedagoogid, kelle tööülesannete hulka kuulub kiusamisjuhtumitega tegelemine. Seega pean oluliseks uurida just nende vaateid ja kogemusi. Töö eesmärgiks on välja selgitada kooli sotsiaalpedagoogide kogemusi koolikiusamisega.

Peamisteks uurimisküsimusteks on:

- Missugused on sotsiaalpedagoogide kogemused koolikiusamisega tegelemisel?
- Kuidas kirjeldavad sotsiaalpedagoogid kiusatavat ja kiusajat ning kuidas nendega toimetavad?
- Millest tunnevad sotsiaalpedagoogid oma töös puudust koolikiusamisega tegelemisel?
- Kuidas saaks Eestis veelgi tõhusamalt koolikiusamist vähendada?

2.2 Uurimuses osalejad

Oma uurimuse jaoks seadsin eesmärgiks viia läbi 5 intervjuud erinevate koolide sotsiaalpedagoogidega. Eialgu soovisin teha intervjuud erinevate Tartu koolide sotsiaalpedagoogidega, kuid huvi intervjuus osaleda oli väike. Laiendasin eialgu piirkonda Tartumaale, kuid ka siis ei tulnud valimit kokku. Lõpuks otsustasin kaasata ka Võru linna koole. Saatsin kirjad palvega osaleda minu bakalaureusetöö intervjuus kokku 17-le sotsiaalpedagoogile. 5 sotsiaalpedagoogi oli nõus intervjuus osalema; kaks inimest vastas, et nad omavad liiga lühikest töökogemust ja ei oskaks head infot jagada; üks ei saanud intervjuul osaleda suure töökoormuse tõttu ning ülejäänud ei vastanud üldse.

Nelja intervjuueeritavaga kohtusin nende töökohas individuaalselt ning ühega, kes kaasas intervjuusse ka oma kolleegi, viisin intervjuu läbi Zoomi keskkonnas. Intervjuud viisin läbi ajavahemikus 24.01-14.03.2023. Intervjuueeritavate anonüümsuse tagamiseks kasutan analüüsi peatükis koodi V1, V2, V3, V4, ja V5 vastavalt intervjuude toimumise järjestusele.

2.3 Andmete analüüs

Intervjuud salvestasin mobiiltelefoniga ning transkribeerisin Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris välja töötatud veebipõhise transkriptsiooni meetodiga (Olev ja Alumäe, 2022). Pärast veebipõhise transkriptsiooni kätte saamist, kuulasin salvestise veelkord üle ning tegin parandused transkribeeritud tekstis. Seejärel lugesin intervjuud veelkord üle, kodeerisin intervjuude tekstid ning koodide abil lõin teemad ja alateemad.

2.4 Andmekogumise protsess ja refleksioon

Intervjuusid hakkasin planeerima 2022. aasta lõpus ning võimalikele intervjuueeritavale kirju saatma jaanuari keskpaigas. Lootsin, et saan intervjuud kiirelt tehtud ning et sotsiaalpedagoogid on valmis intervjuus osalema. Kahjuks ei vastanud paljude koolide sotsiaalpedagoogid mulle üldse. Sotsiaalpedagoogid, kes olid nõus intervjuus osalema, oskasid soovitada kohe teisi kolleege teistest koolidest, kes oleksid ehk nõus osalema ja nii sain mõnegi intervjuueeritava juurde. Näiteks viimase intervjuueeritava sain tänu sellele, et tema kolleeg helistas talle kohe pärast meie intervjuud ja palus tal mind aidata.

Üldiselt olid intervjuueeritavad väga avatud, sõbralikud ja toetavad. Nad jagasid hea meelega oma praktikaid, rõõme, muresid ja tulevikuvaateid. Mõni intervjuu kestis üsna lühikest aega ja vastused olid konkreetseid ja pigem lühikesed, kuid näiteks ühe sotsiaalpedagoogiga vestlesime 1,5 t. Kuna enamus sotsiaalpedagoogidega kohtusin nende koolis, oli huvitav näha ka erinevaid koole, nii mõnigi oli valmis mulle ka enne intervjuud koolis väikese tuuri tegema ja oma koolist lähemalt rääkima. Kuigi pakkusin kõigile intervjuueeritavatele osalemist kas veebi vahendusel või silmast silma kohtudes, on mul hea meel, et enamus soovisid silmast silma kohtuda.

Silmast silma kohtudes meeldis mulle intervjuud rohkem läbi viia. Sotsiaalpedagoogide kabinetid aitasid vestlust paremini läbi viia ning tekkis parem kontakt ja suhtlus sujus paremini. Zoomi teel intervjuud läbi viies kippusime intervjuueeritavatega samal ajal rääkima ning suhtlus jäi pinnapealsemaks.

Intervjuude käigus tekkis mul palju ideid ja mõtteid, mida oleks veel võinud oma töös uurida või mis teemadel veelgi rohkem kuulda sooviks. Olles ka ise sotsiaalpedagoogina töötanud, soovisin tihti intervjuueeritavate vastuseid täiendada või oma kogemust jagada, kuid hoidsin end siiski tagasi ja jäin intervjuueeritava rolli. Enne intervjuude tegemist oleksin võinud ehk veelgi rohkem kirjandust läbi lugeda, et veelgi põhjalikumaid küsimusi koostada.

Lõppkokkuvõttes olen väga tänulik nendele sotsiaalpedagoogidele, kes olid valmis minu intervjuus osalema ning oma kogemusi ja mõtteid jagama. Kõik vestlused olid sisukad ja huvitavad ning on hea meel näha, kuidas need sotsiaalpedagoogid oma tööd südamega teevad.

3 ANALÜÜS JA ARUTELU

Selles peatükis analüüsin intervjuudel kogutud materjali ja seon need oma töö teoreetilise osaga. Intervjuude transkriptsioonide kodeerimise käigus tekkisid järgnevad teemad ja alateemad:

1. Kiusamise mõiste
 - Mõiste kasutamine
 - Kiusamine kui probleem ühiskonnas
 - Kiusamine koolides
 - Kiusamise vormid
2. Põhjused ja rollid
 - Kiusamise põhjused
 - Kiusatav
 - Kiusajad
3. Programmid ja meetmed
 - Tegevused kiusaja ja kiusatavaga
 - Koolikeskkonna olulisus
 - Koolides kasutusel olevad programmid ja meetmed
 - Toimivad praktikad
4. Koostöö koduga
 - Lapsevanemate motivatsioon
 - Vanemate roll laste toetamisel
 - Lapsevanemate vahelised konfliktid
5. Puudused, võimalikud lahendused ja tulevikuvaade
 - Koostöö kooli töötajate vahel
 - Ajaline ressurss
 - Tugispetsialistide vähesus
 - Meediakajastus
 - Lapsevanemate teadmised ja oskused
 - Vaba aja sisustamine

3.1 Kiusamise mõiste

Mõiste kasutamine

Kiusamise mõiste on üsna laialdane ning seda kiputakse kasutama ka kontekstides, kus seda tegelikult kasutama ei peaks. Keeruline on leida piiri, millest algab kiusamine või mis see kiusamine täpselt on. Seda sõna kasutatakse ka pisemate konfliktide korral. Inimestel pole täpset arusaama, mis see kiusamine täpselt on ning seetõttu on ka segane, millal olukord liigitub kiusamise alla ja millal mitte.

V4: „On ka see, et ei ole nii lapsevanemal kui lapsel ei ole täpset definitsiooni, teadlikkust, mis asi tähendab kiusamine kui me neid, kui ma isegi näiteks panen kodus tähele seda, et ma ütlen oma väiksele lapsele, et ära kiusa oma venda, siis tegelikult ma juba seal annan juba selle info edasi oma lapsele, et ta kiusab, /.../ tegelt seal ei ole kiusamine ju. Ja ta tulebki selle teadmisega kooli juba, et iga kord kui keegi müksab teda, siis see on kiusamine.”

Tihti kiputakse kiusamist kasutama ühekordsete konfliktide korral, kuid nagu Olweus (2013) on välja toonud, siis koolikiusamiseks loetakse süsteemset, korduvat ja tahtlikku käitumist.

Kiusamine kui probleem ühiskonnas

Kiusamine pole probleem ainult koolides, vaid ühiskonnas üldiselt. Intervjuude käigus toodi mitmel korral välja, kuidas kiusamist võib esineda ka näiteks töökohtadel. Lisaks on suur roll ka ühiskonnal üldiselt, meedias kajastatakse erinevaid juhtumeid ning see võib mõjutada ka õpilasi koolides.

V1: „Kiusamine on tegelikult igal pool: töökohtades, täiskasvanute vahel, laste vahel, rahvuste vahel. Nii et noh, see kiusamine kui selline, et me ei saa ainult seda koolikiusamiseks võtta, vaid kiusamine, kui üldiselt on ühiskonnas kuidagi nii või naa olemas.”

Selleks, et koolikiusamine väheneks, tuleks ka üldiselt ühiskonnas suuremat rõhku panna sellele, et üleüldiselt kiusamist vähendada.

Kiusamine koolides

Koolikiusamisest räägitakse palju ning sellega tegelemine on sotsiaalpedagoogide töös olulisel kohal. Suuresti sõltub see konkreetsest koolist, kui suureks probleemiks seda peetakse. Juhtumeid on statistiliselt koolides erinevalt.

V1: „Aga väga palju ei puutu, see väga on jälle selline subjektiivne. Aga kui ma lähtun ka, ütleme, mingitest juhtumite arvust, siis sellel /.../ õppeaastal ei ole ühtegi. Eelmine aasta äkki oli üks, mis me nagu fikseerisime paberil/.../”

Samas tehakse pidevat ennetustööd, et kiusamisjuhtumeid vähendada. Igapäevaselt suheldakse lastega ning tehakse pigem teabetööd.

V2: „/.../aga ikka iga nädal, aga mitte nagu kiusamisega, kui juhtumitega, aga pigem just see märkamise osa ja tegelemine. Et mis siis juhtus, kas see oli kiusamine või see oli konflikt või arusaamatus, rohkem sellise teabetöö tegemise, ennetusega.”

Kendalli jt (2022) on oma uuringus välja toonud, et ennetustöö tulemusel teavitavad õpilased õpetajaid kiusamisest rohkem ning ennetustöö aitab kaasa ka kuuluvus- ja seotustundele koolis. On oluline märgata juba pisemaid konflikte, et need ei muutuks järjepidevaks ja sagedaseks. See aitab ära hoida suuremate kiusamisjuhtumite tekkimist.

Kiusamise vormid

Intervjuus osalenud sotsiaalpedagoogid toovad välja, et koolides esineb kõiki kiusamise vorme: füüsilist, verbaalset, vaimset, varjatud ja küberkiusamist. Verbaalset vägivalda on rohkem tüdrukute seas ning füüsilist vägivalda rohkem poiste seas.

V3: „Tüdrukute puhul esimene top on tagarääkimised, lugude väljamõtlemised,/.../ gruppi mittevõtmine /.../. Poiste puhul on /.../ sõnalist vähem. Aga nagu füüsilist rohkem, on selline nagu tõukamine, togimine /.../. Noh, ma ütleks nüü moodi, et kui on tütarlastel verbaalne, siis noormeestel on rohkem nagu füüsiliste kontaktidega need seotud.”

Järjest suuremaks probleemiks on kerkinud küberkiusamine, sest see toimub internetikeskkonnas ning seda on seetõttu keerulisem märgata.

V2: „/.../et küberkiusamine on tõusnud, et see on nagu läinud selliseks, millega on raskem tegeleda. Sest see toimub nagu natuke privaatsetel õpilastel oma chattides oma sellistes keskkondades, kuhu pole nagu ligipääsu täiskasvanutel.”

Ka Hart ja Caven (2013) on välja toonud, et küberkiusamine on üha suurenev probleem ning selle alla võib liigitada verbaalne, psühholoogiline ja seksuaalne kiusamine internetikeskkonnas. Küberkiusamisele tuleks pöörata aina rohkem tähelepanu ning tõsta selles osas nii lapsevanemate, õpilaste kui kooli töötajate teadlikkust.

3.2 Kiusamise põhjused ja rollid

Kiusamise põhjused

Koolikiusamisega võib kokku puutuda koolis iga õpilane ja kooli töötaja. Pole välja kujunenud otsest põhjust, miks kiusatakse või miks üldse koolikiusamist esineb. Enamasti on see seotud konkreetse kiusaja ja kiusatava isikuga, aga samas ka massi mõjuga.

V2: „Seda ju ilmselt ei juhtuks, kui me võtaks selle ohvri ja kiusaja ainult kuhugi tänavale. Et ju ikkagi juhtubki see nendes gruppides ja kohtades, kus need rollide jagunemised on sellised erinevad. Ja noh, tihti on ka see, miks valitakse,/.../ kellel on kõrgemad sotsiaalsed oskused, kellel madalam. On siis need topeltrollid, et võib-olla ohver või kiusaja koolis, ohver kodus, et kõik see mõjutab elu ja ega kiusamine mingil määral ju ei ole ainult kooli asi, et selles mõttes, et kindlasti see jätkub ka täiskasvanu elus.”

Kiusamise põhjuseks võivad olla näiteks erinevad jõuvahekorrad, populaarsuse võitmine, rollide jagunemised, sotsiaalsete oskuste puudumine, erinevad psühholoogilised põhjused, kodune olukord jne. Laste jaoks on oluline grupikuuluvus ning tihti tehakse gruppi kuulumise nimel kõike. Ka Due jt

(2005) leidsid, et kiusamise peamised põhjused on seotud sotsiaalse hierarhia, võimu ja kontrolli, aga ka grupiviisilise käitumise ja sotsiaalse survega.

Kiusatav

Kiusamise ohvriks võib sattuda ükskõik, milline õpilane. Tihti eristub ta teistest kas välimuse, käitumise või oma tausta poolest. Nad võivad olla endassetõmbunud, üksikud ja pigem allasurutud ning seetõttu on neid lihtsam kiusata.

V2: „Aga üldjuhul on neil madalamad sotsiaalsed oskused, kuskilt on mingid puudujäägid. Väga lihtsad, need nii-öelda sihtmärgid on need, kellel /.../ kas välimuses on midagi eristatavat või kuidagi kuidagi paistavad silma. Jah, aga noh, rohkem ongi need, et kui ei oska ennast kehtestada, ei oska öelda „ei”, ei tunne oma piire, siis sõidetakse nii-öelda üle.”

V5: „Väga tihti on ka see, et hakatakse kiusama neid lapsi, kes väga kiiresti ärrituvad, sest see on ju lõbus, kui ta ärritub /.../. Et jah, üldiselt ta ikkagi erineb teistest mingil moel kas oma käitumise, välimuse poolest või siis oma iseloomuomaduste poolest.”

Olweus (2013) on välja toonud, et kiusatavateks võivad saada õpilased, kes on teiste laste seas kõige vähem populaarsed ning kellel on raskusi sõprade leidmisega. Nad võivad olla ka füüsiliselt nõrgemad ning vaimselt tundlikumad (Olweus, 2013). Täpset kiusatava kirjeldust on väga keeruline välja tuua.

Kiusajad

Kiusaja püüab läbi kiusamise sageli tõsta kaaslaste seas oma populaarsust ning tõsta oma liidripositsiooni. Ka temal võivad olla puudujäägid sotsiaalsetes oskustes või ta kiusab selleks, et elada välja enda negatiivseid emotsioone.

V1: „/.../mõnikord püüab sellise tegevusega võita kaaslaste populaarsust. Eriti kui seal on selline toetaja tugimeeskond kõrval, kes kaasa käib /.../, kelle eest peaks midagi näitama.”

V3: „Et pigem on seal see, et see laps on ise saanud nagu nii palju noh, negatiivseid emotsioone tunda. Et ta ei oska kuidagi sellega toime tulla ja siis on kõige lihtsam viis on võtta keegi ette ja hullem lugu tüdrukutel veel võtta keegi kampa ka ja siis kahekesi nagu hakata neid ütlema.”

Mark jt (2015) on välja toonud, et tihti on kiusataval endal palju probleeme, millega ta ei suuda toime tulla ning hakkab seetõttu kaaslasi kiusama. Seega on oluline tegeleda ka põhjustega, miks kiusaja on kedagi kiusama hakanud.

3.3 Programmid ja meetmed

Tegevused kiusaja ja kiusatavaga

Kiusaja ja kiusatavaga toimetatakse koolides üsna sarnaselt. Oluline on leida kiusamise põhjus ning uurida, millest sai kiusamine alguse. Pärast kiusamisjuhtumist vesteldakse eraldi nii kiusaja kui kiusatavaga ning vajadusel pakutakse neile pikaajalist tuge.

V2: „Et nagu paralleelselt vestlused nii kiusaja kui ohvriga, et näha, kas olukord on muutunud ja sinna kõrvale siis needsamad, et saab ju õpetada osaoskusi ja teha erinevaid oskuste õpet, see kindlasti.”

Kiusajale on oluline anda signaal, et kool kiusamist ei tolereeri. Tihti võib juhtuda, et kiusaja on ka ise mingil määral ohver ning jõuda põhjusteni, miks ta ikkagi kiusab. Vajadusel saab ka kiusaja psühholoogilist abi ning tegeletakse sügavamate põhjustega.

V1: „Aga see selge sõnum ongi see, et kõik see, mida ta (kiusaja) teeb, on ebainimlik, seda ei tohi olla. Ja vahel tuleb sealt välja jah, tõesti mingit teist tausta, et ta on olnud ise ka ohver ja ta ei oska sellest välja tulla ja ta saabki kuidagi selliselt, võib-olla enda viha suunata veel kuhugi edasi.”

Kiusajaga tegelemisel on oluline teda mitte karistada või alavääristada, vaid aidata tal luua usaldusväärseid suhteid oma vanemate ja õpetajatega, et aidata tal oma emotsioonidega ja probleemidega toime tulla (Neufeld ja Maté, 2005). On oluline välja uurida, kas kiusajal on üks või mitu ohvrit või kas tal on ka kaaslasi, kellega koos kiusab.

Koolikeskkonna olulisus

Sotsiaalpedagoogide arvates on oluline, et kiusatav saaks vajalikku tuge spetsialistide poolt ning tal aidataks tulla toime kiusamisest tekkinud emotsioonidega. Kiusatava jaoks on oluline tunda, et teda kuulatakse, mõistetakse ja et ta pole ükski.

V5: „Ja kindlasti meil toimuvad need järelvestlused kogu aeg vastavalt sellele programmile, et jällegi nädala pärast, siis pikendame vahet, siis mingi kahe nädala peale, et küsida, kuidas läinud on, kas lõppenud kiusamine, et selline järeltoetus või järelkontroll ka veel.”

Koolikeskkonnal on oluline roll õpilaste toetamisel ja turvalise keskkonna loomisel õpilaste ümber, et vähendada koolikiusamist (Beilmann jt, 2022). On oluline koolikeskkonnas rõhku panna sellele, et õpilastel oleks seal hea ja turvaline olla ning aidata õpilastel toime tulla stressirohkete olukordadega. On oluline taastada lapse turvatunnet pärast kiusamise kogemist.

Koolides kasutusel olevad programmid ja meetmed

Kiusamisega tegelemiseks ja kiusuennetuseks kasutavad koolid erinevaid programme, materjale ja praktikaid. Intervjueeritavate koolides oli enamasti kasutusel KiVa (Kiusamisvaba kool) programm, aga kasutatakse ka Vaikuseminuteid, VEPA käitumisoskuste mängu ja SPLO'd ehk sotsiaalsete probleemide lahendamise oskust.

V3: „Et noh, need on kaks sellist nagu teaduspõhist SPLO ja siis Vaikuseminutid pluss siis nipet-näpet kõrvale selliseid väikseid rühmi kuni neli last. Ja pluss on ka siis sellised sotsiaalsete oskuste õpe eraldi teemade kaupa, mida vaja ühel, mida vaja teisel.”

V4: „Meil ongi, programmideks on meil KiVa kiusuennetusprogramm, kus ongi siis ennetustunnid, on klassijuhataja raames esimene, neljas, seitsmes klass. /.../ Lisaks on meil algklassides VEPA kasutamine, siis lisaks tugispetsialistid, siis sotsiaalpedagoog ja eripedagoogid ja algklassiõpetajad annavad huvitunde esimestele klassidele, kus rõhk on nagu sotsiaalsetel oskustel ja emotsioonidel.”

Lisaks erinevatele teaduspõhiste programmidele pööratakse sotsiaalpedagoogide sõnul palju tähelepanu ka õpilastele sotsiaalsete oskuste õpetamisele ning emotsioonidega toimetulemisele. Üldiselt vaadatakse ka konkreetsetest juhtumitest ja õpilastest lähtuvalt, milliseid teemasid on vaja käsitleda ning milliseid oskusi ja teadmisi on oluline lastele juurde õpetada.

Toimivad praktikad

Igal koolil on erinevaid toimivaid praktikaid. KiVa programmiga liitunud koolid on oma otsusega rahul ning näevad selle kasulikkust ja tulemusi. Nende kiusamisjuhtumite arv on vähenenud. Sotsiaalpedagoogidele teeb rõõmu kui nad suudavad kiusamisjuhtumid lahendada ning parandada õpilaste omavahelisi suhteid. On oluline, et töötajate vahel oleks koostöö ning kõik pingutaksid selle nimel, et õpilaste omavahelised suhted oleksid sõbralikud ja rahumeelsed.

V5: „No võit on ikka see, kui me viis aastat tagasi alustasime ja esimese küsitluse läbisime, siis oli meil kaheksateist protsenti õpilastest, oli siis nagu kogunud kiusamist, siis praeguse hetke seisuga on see protsent meil seal kuskil viie-kuue juures.”

Koolide sõnul on kiusuennetusprogrammid toimivad ning neid võiks veelgi rohkem rakendada. Need on head tööriistad, mille abil kiusamist ennetada ning samas ka lastele õpetada sotsiaalseid oskusi ja emotsioonidega toimetulemist. Koolid on liitunud programmidega vabatahtlikult ning tegelevad kiusuennetusega vabatahtlikult. Nad toovad välja, et kiusuennetus võiks olla üks riikliku õppekava osa, et kõik koolid saaksid seda rakendada.

V2: „No ma arvan, et KiVa võiks õppekavas sees olla, ma olen sellele ikka päris palju mõelnud, et see ei pea olema mingi asi, mida kool nagu mõtleb, et kas me võtame või mitte, et see võiks olla nagu ikkagi sihuke, et see ongi tavaline koolipraktika. Et see on meil täiesti

normaalne, mistõttu see teadlikkus jõuaks ju palju rohkematesse kodudesse, ühiskonda laiemalt.”

Ka uuringud on näidanud, et koolides, kus kasutatakse KiVa kiusuennetusprogrammi on õpilastel väiksem risk sattuda kiusamisohvriks kui seda mittekasutatavate koolide õpilastel (Kendali jt, 2022). Koolid, kes kasutavad ennetusprogramme näevad, et see on abiks kiusamisjuhtumite vähendamisel ning soovivad KiVa programmi ka teistele.

3.4 Koostöö koduga

Vanemate motivatsioon

Üldiselt on vanemad koostööaltid ning igapäevane suhtlus kooli ja kodu vahel pigem hea. Lapsevanemaid teavitatakse vajadusel kiusamisjuhtumitest ning kaasatakse neid probleemi lahendamisesse. Samas on ka neid vanemaid, kes koostööd teha ei soovi, õigustavad oma lapse käitumist või püüavad leida süüd teises.

V3: „/.../ üldjuhul on meil vanematega koostöö kena, paari vanemaga on selline, et vanem ei taha näha enda lapse eksimust, näeb ainult teiste omi. /.../ Et nad näevad ainult, et tema lapsele tehakse liiga, ta ei oska ise oodata, et tema laps ka teeb või on vastastikku need lood.”

Lähedaste ja usalduslike suhete puudumine muudab õpilase haavatavaks väliste ohtude ees, sealhulgas ka koolikiusamise (Beilmann jt, 2022). Seega võivad õpilased sattuda kiusamise ohvriks just lapsevanemaga usaldusliku suhte puudumise tõttu.

Vanemate roll laste toetamisel

Laste väärtushinnangud ja käitumismustrid saavad suuresti alguse kodust. Vanemad peaksid rohkem mõtlema, milliseid väärtushinnanguid lastele edasi annavad ning mitte tolereerima kiusamist ja kaaslastesse negatiivset suhtumist.

V3: „Mu unistus on see, et kõik vanemad oleksid lapsi toetavad, õigete väärtushinnangutega, mitte et ma nagu kiidan lapsele tema vale käitumise puhul ka nagu takka /.../, et need on nagu hästi valusad, siin on vanemate väärtushinnangud, mida meie nagu paraku muuta ei saa.”

Vanemate juhtiv roll on ühiskonnas üldiselt nõrgenenud, sest kiires elutempos kipuvad kannatama nende kiindumussuhted oma lastega (Neufeld ja Maté, 2005). Vanemad on lastele eeskujuks ja kui nemad last ei toeta ning talle õigeid väärtushinnanguid ei jaga, siis on keeruline ka lapsele selgitada, kuidas oleks tegelikult õige käituda. Lisaks ei pööra lapsevanemad tähelepanu lapse suhetele eakaaslastega. Lapsed veedavad palju aega koolis ning ühist aega perena on vähe.

Lapsevanemate vahelised konfliktid

Kui kiusamisjuhtumite puhul ei piisa vestlustest kiusatava ja kiusajaga ning konflikt jätkub, siis kasutatakse selle lahendamiseks erinevaid viise, näiteks lepitamist või taastava õiguse konfliktivahendamist. Mõnikord on vaja taastavat õigust rakendada hoopis erinevate lapsevanemate puhul. Isegi kui laste vahel saab konflikt lahendatud, siis nende vanemad ei lepi sellega ning püüavad taga ajada oma õigust. Mõnikord ei aita aga lapsevanemate konfliktide lahendamisel ka erinevate meetodite kasutamine.

V4: „Mina olen nagu käinud küll nendel koolitustel ja ma olen pakkunud lapsevanemate vahelisel konfliktivahendusel seda taastavat õigust, aga nad ei ole nõus olnud.”

Sotsiaalpedagoogid toovad välja, et lisaks tööle lastega peavad nad tihti tegelema ka lapsevanematega, nende hoiakute ja konfliktidega. Tihti on konfliktid seotud hoopis kooliväliste probleemidega ning see nõuab sotsiaalpedagoogidelt suurt ajalist ressursi.

V4: „Ja siis, kui need vanemad ka veel nagu omavahel ei saa läbi, siis see on topeltaeg lihtsalt meie jaoks. /.../ On kolm juhust sellist, milles me ei saa /.../ seal mitte midagi koolina, töötajatena ei saa me seal teha senikaua, kuni nemad omavahel lõpuks kokku ei saa ja ei lahenda oma kooliväliseid probleeme. Et sinna me nagu ei sekku.”

Lapsevanemate omavahelised suhted mõjutavad omakorda ka laste omavahelisi suhteid koolis.

3.5 Puudused ja võimalikud lahendused

Koostöö kooli töötajate vahel

Selleks, et kiusuennetusega veelgi rohkem tegeleda ning et kiusamist koolides vähem esineks, on oluline, et kogu kooli kollektiiv selle nimel töötaks. Kiusamisega tegelemine ei ole ainult sotsiaalpedagoogide ülesanne, vaid on oluline, et ka teised töötajad märkaksid ja vajadusel sekkuksid õpilaste keerulistesse olukordadesse. Esineb ka seda, et mõningad kooli töötajad ei usu programmide efektiivsusesse ning ei püüagi olla kaasatud.

VI: „Aga kui kolleegidele saaks midagi soovida, ongi pigem see, et märka, sekku, julge sekkuda, mitte ära pigista silma kinni.”

Õpetajad keskenduvad enamasti oma aine akadeemilisele edasiandmisele ning ei keskendu õpilastega usaldusliku suhte loomisele (Neufeld ja Maté, 2005). Nii jäävad lapsed omapäi, nad ei tule toime keerulise keskkonnaga koolis ning tekivad konfliktid ja kiusamisjuhtumid kaaslastega. Kuna lapsed veedavad palju aega koolis, on oluline, et neil oleks koolis turvaline keskkond ning toetavad suhted täiskasvanutega.

Ajaline ressurss

Kuna sotsiaalpedagoogidel on kiusuennetuse kõrval ka muid tööülesandeid, siis on keeruline leida aega, et veelgi tõhusamalt sellega tegeleda. Ka koostöö tegemiseks õpetajatega on keeruline aega leida, sest töökoormus on suur ning vaba aega pigem vähe.

V2: „Ajast. Midagi pole teha, aeg on kindlasti see, mis koolis ma arvan. /.../ need ühised vestlused, et leiaks selle ühise aja nendega, näiteks klassijuhatajatega või kooliga või et kuidas nagu neid ennetusi teha. Samal ajal koolitada õpetajaid, kes võib-olla ei ole nii pädevad veel, et kuidas neid tunde teha. Et see kõik nõuab ajalist ressursi, mida on väga vähe.”

Õpetajate jaoks on kiusuennetusprogrammid justkui lisategevus, mille jaoks ei jagu neil õpetamise kõrvalt aega ja jaksu (Kendalli jt, 2022). Selleks, et kiusuennetusega koolides tõhusamalt tegeleda, on oluline vaadata üle kooli töötajate ajaline ressurss, et nad saaksid sellesse piisavalt panustada.

Tugispetsialistide vähesus

Puudust tuntakse ka tugispetsialistidest, kelle juurde abivajavad lapsed suunata. Pädevate spetsialistide ootejärjekorrad on pikad ning tegelikult vajavad lapsed kiiresti abi.

V4: „Kindlasti kui meil oleks tugispetsialiste natukene rohkem. Et palju on sellist sellist asja, kus oleks vaja nagu toetada seda ohvrit rohkem, mitte panna talle aeg kolme kuu pärast psühholoogi juurde või vaimse tervise kabineti. Et seda oleks nagu rohkem vaja.”

Selleks, et abivajavad õpilased tõhusamat abi saaksid, on oluline koolidesse rohkem tugispetsialiste palgata ning mõelda riigitasandil läbi, kuidas spetsialistide järjekordi vähendada ning võimalust abi saada kiirendada.

Meediakajastus

Sotsiaalpedagoogid toovad välja, et ühiskonnas üldiselt saaks tõhusamalt kiusuennetusega tegeleda. Meedias tuuakse välja pigem negatiivseid juhtumeid ning kiusamisest räägitakse pigem hooti.

V1: „See peab olema läbimõeldult, kaalutletult ja seda ei saa kogu aeg lärmata, et nüüid me võitleme kiusamisega, et see on täpselt nagu mingi hoogtöö või et noh, täna nüüid võitleme, homme me väsime ära ja siis me tegeleme, ma ei tea siin millegi muuga, eks ju, valimistega. Et kui sa tahad midagi oma koolikultuuri sisse tuua, siis sa pead seda doseerima teatud aja tagant kogu aeg, see on sul olemas, see on sul pildis, see on sul silmas, märkad seda siin või seal.”

V3: „Ühest küljest tundub, et räägitakse nagu liiga palju. Ja teisest küljest nagu peaks rääkima, aga peaks rääkima õigesti.”

On oluline leida tasakaal, et jagada infot mõõdukalt ja stabiilselt, mitte liiga palju korruga.

Lapsevanemate teadmised ja oskused

Vanematel võib olla puudujääk ka teadmistes ja oskustes oma lapsega toimetamiseks. Vanematel on sageli kiire ning nad ei tunne huvi laste tegemiste vastu. Lapsed soovivad vanematega rohkem kvaliteetaega veeta. Kuna lapsed veedavad palju aega telefonides, on oluline, et lapsevanemad jälgiks, mida nende lapsed seal teevad. Palju kiusamist toimub internetikeskkonnas ning koolil on keeruline sellesse sekkuda ja seda kontrollida.

V3: „Kuulake enda lapsi, /.../ et lapsed tahavad teiega koos olla, lapsed igatsevad koos oldud tegevusi. /.../ kuula last ja sa saad teada, mis laps tahab, on ju nii lihtne see ongi.”

V5: „Võib-olla ütleme see veebivärk, et see küberkiusamine. /.../ kuidas see meieni jõuab, see kas siis saabki paratamatult jõuda meieni õigeaegselt ainult läbi vanemate. Et see vanemate kontroll oma laste nutiseadmete üle on väga väikene tegelikkuses. Et me kogeme seda, et vanemad ei teagi, mida nad seal teevad.”

Sotsiaalpedagoogid toovad välja, et kui lapsevanemad oleksid tähelepanelikumad ja tunneksid rohkem huvi oma lapse tegevuste vastu, siis esineks ehk ka küberkiusamist vähem.

Vaba aja sisustamine

Koolis on oluline mõelda lisaks õppetöö korraldamisele ka laste vaba aja sisustamisele. Vahetunnid võiksid olla sisustatud, et õpilastel poleks igav ning neil oleks sihipärane tegevus.

V3: „Et see kõik, kui sul on aktiivne tegevus, sihipärane tegevus vahtundides, sul ei jäägi aega millekski muuks, su pea on tühi /.../ ja siis nagu juba tunnis õpid. Et kõiki nagu mõtteid viia kuskile mujale, sul ongi nagu toredad tegevused, et siis ei oleks seda (koolikiusamist).”

Mark jt (2015) on oma uurimuses välja toonud vaba aja sisustamise ja huvihariduse olulisuse. Kui laste vaba aeg pole sisustatud, võivad nad otsida põnevust mujalt (Mark jt, 2015). Kui õpilastel on põnev, pole neil aega ja tahtmist ka teistega konfliktidesse astuda. See vähendab omakorda ka koolikiusamist.

KOKKUVÕTE

Koolikiusamine on jätkuvalt Eestis suur probleem ning sellega puutub kokku palju õpilasi ja kooli töötajaid. Minu töö eesmärgiks oli välja selgitada kooli sotsiaalpedagoogide kogemusi koolikiusamisega.

Peamisteks uurimisküsimusteks seadsin:

- Missugused on sotsiaalpedagoogide kogemused koolikiusamisega tegelemisel?
- Kuidas kirjeldavad sotsiaalpedagoogid kiusatavat ja kiusajat ning kuidas nendega toimetavad?
- Millest tunnevad sotsiaalpedagoogid oma töös puudust koolikiusamisega tegelemisel?
- Kuidas saaks Eestis veelgi tõhusamalt koolikiusamist vähendada?

Selgus, et koolikiusamist ennetatakse näiteks KiVa programmi rakendades, mille tõhusust hindavad sotsiaalpedagoogid heaks ning näevad, et see programm võiks olla kasutusel kõikides koolides. Lisaks pannakse sotsiaalpedagoogide sõnul palju rõhku koolides sotsiaalsete oskuste õpetamisele, emotsioonidega toimetulekule ning suhtlemisoskuste arendamisele.

Kiusaja ja kiusatavaga tegeletakse sotsiaalpedagoogide sõnul koolides üsna sarnaselt. Püütakse jõuda tuumani, miks koolikiusamine üldse esineb ning mis on konflikti algpõhjuseks. Vajadusel pakutakse nii kiusajale kui kiusatavale täiendavat tuge.

Peamisteks murekohtadeks tõid sotsiaalpedagoogid välja näiteks ajalise ressursi puudumise. Lisaks koolikiusamise ennetamisele ja sellega tegelemisele on sotsiaalpedagoogidel ka palju muid tööülesandeid. Lisaks õpetajatega koostöö tegemiseks on keeruline leida sobivat aega kuna töökoormus on suur ning vaba aega vähe.

On oluline, et koolikiusamisega ei tegeleks ainult sotsiaalpedagoog, vaid ka teised kooli töötajad, näiteks õpetajad ja juhtkonna liikmed. Õpetajad võiksid märgata ja vajadusel sekkuda. Nii saab ära hoida suuremad konfliktid ja kiusamise juhtumid.

Sotsiaalpedagoogid tunnevad puudust ka tugispetsialistidest, kelle juurde vajadusel abivajav õpilane suunata. Koolides on vähe tugispetsialiste ning väljaspool kooli on näiteks psühholoogide järjekorrad väga pikad. Enamasti on õpilaste mured aga kiiret lahendust vajavad ning kooli töötajad peavad ise lastele vajalikku tuge pakkuma kuniks spetsialisti vastuvõtule saavad.

Õpilane veedab suurema osa oma ajast kas kodus või koolis. On oluline, et mõlemad keskkonnad oleksid tema jaoks toetavad ja stabiilsed ning kooli ja kodu vaheline koostöö toimiks. Lisaks on oluline, et lapsel oleksid toetavad kiindumussuhted täiskasvanutega nii kodus kui koolis. Lapsevanemate roll on jagada lastele õigeid väärtushinnanguid ning neid õppimisel toetada. Lisaks kanduvad lapsevanemate hoiakud lastele ning on oluline mõelda, kuidas lapsevanem ise erinevates olukordades toime tuleb ja käitub. Koolikeskkond peab samuti olema lapsele toetav, sest õppimine on stressirohke ning õpilastel on vaja abi sellega toimetulekuks. Lisaks õppekorraldusele on vajalik läbi mõelda ka laste vaba aja veetmise võimalused. Kui laste vaba aeg on sisustatud, on vähem aega ka konfliktide tekkimiseks ning kiusamisjuhtumite tekkimiseks.

Kiusamise vähendamisel on oluline roll ühiskonnal üleüldiselt. Palju kiusamist esineb ka ühiskonnas ning kiusamist kajastatakse palju meedias. Ka koolikiusamisest räägitakse meedias hooti ning pigem kajastatakse negatiivseid juhtumeid. On keeruline vähendada koolikiusamist kui kiusamist esineb erinevates eluvaldkondades. Lapsed saavad eeskuju täiskasvanutelt ning on keeruline lapsi suunata mitte kiusama kui nad näevad, et täiskasvanud seda teevad. Selleks, et koolikiusamist vähendada, on oluline pöörata tähelepanu kiusamisele ühiskonnas näiteks positiivsete kogemuste jagamise ja üleüldiselt kiusamise mõiste teadvustamise läbi.

KASUTATUD KIRJANDUS

Beilmann, M., Soo, K., Kutsar, D. (2022). Jagatud mure on pool muret: Rahulolu kaasõpilaste ja koolieluga koolikiusamist kogenud õpilaste seas. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 10(1), 61–89.

Bradshaw, C. P., Sawyer, A. L., ja O'Brennan, L. M. (2007). Bullying and peer victimization at school: Perceptual differences between students and school staff. *School psychology review*, 36(3), 361-382.

Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhainn, S. N., Scheidt, P., ja Currie, C. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European journal of public health*, 15(2), 128-132.

ERSI (2015). *Kiusamine koolis: uuringu raport*. Tallinn: Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut.

Hart, L., Caven, K. (2013). *The bullying antidote: Superpower your kids for life*. Minnesota: Hazelden.

Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S., Mägi, E. (2022). *Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel*. Tallinn: Mõttekoda Praxis.

Kiusamisest vabaks kodulehekül. (i.a). Kasutatud: 11.04.2023, <https://kiusamisestvabaks.ee/>

Kiusamisvaba Kooli kodulehekül (i.a). Kasutatud 01.04.2023, <https://kiusamisvaba.ee/>

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Strömpl, J. (2014). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 17.04.2023, <http://samm.ut.ee/intervjuu>.

Mark, L., Sisask, M., Vaikma, J., Värnik, P. ja Värnik, A. (2015). *Kiusamine koolis*. Eesti-Rootsi Vaimse Tervise ja Suitsidoloogia Instituut.

Moss, P., Petrie, P. (2019). Education and social pedagogy: What relationship?. *London Review of Education*, 17(3), 393–405.

Neufeld, G., Maté, G. (2005). *Hold on to your kids: Why Parents Need to Matter More Than Peers*. New York: Ballantine Books

Olev, A., Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10(3), 409–421

Olweus, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do (Understanding Children's Worlds)*. Oxford: Blackwell Publishing.

Olweus, D. (2013). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *The Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780

Piksööt J, Oja L. (2023). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2021/2022. õppeaasta tabelid. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(2), 112-120.

Salmivalli, C. (2014). Participant roles in bullying: How can peer bystanders be utilized in interventions? *Theory into Practice*, 53(4), 286-292.

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekül, Taastav õigus. (2023). Kasutatud 12.04.2023, <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/taastavoigus>

Sotsiaalpedagoogide Ühenduse kodulehekül. (i.a). Kasutatud: 11.04.2023, <https://sotsiaalpedagoogid.ee/>

Strömpl, J., Selg, M., Soo, K. ja Šahverdov-Žarkovski, B. (2007). Eesti teismeliste vägivaldatõlgendused. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium.

Tatar, M., Käger, M., Harjo, M., Vollmer, M., Kivistk, K. ja Pertšjonok, A. (2017). VEPA Käitumisoskuste Mängu rakendamise vahehindamine. Balti Uuringute Instituut.

Vaikuseminutid kodulehekül. (i.a). Kasutatud 11.04.2023, <https://vaikuseminutid.ee/>

VEPA kodulehekül. (i.a). Kasutatud 10.04.2023, <https://www.vepa.ee/>

Õiguskantsleri kodulehekül. (i.a). Kasutatud 05.04.2023, <https://www.oiguskantsler.ee/et/mis-koolikiusamine>

LISA 1

Intervjuuküsimused

Koolikiusamine kui probleem Eestis ja teie töös

- Kui suureks probleemiks peate oma töös koolikiusamist ning kui oluliseks peate sellega tegelemist?
- Kui palju puutute hinnanguliselt oma töös kokku koolikiusamisega?
- Milliste koolikiusamise vormidega olete oma töös kokku puutunud?
- Miks teie hinnangul koolikiusamist üldse esineb ning miks kiusatakse?

Koolikiusamine teie koolis

- Kuidas teie kool kiusamist ennetab? Milliseid programme selleks kasutate? Palun rääkige nendest programmidest mõne lausega.
- Kuidas iseloomustate kiusatavat?
- Kuidas iseloomustate kiusajat?
- Kuidas aitate kiusatavat?
- Kuidas toimetate kiusajaga?
- Kuidas teete koostööd vanematega kiusamise ennetamiseks?
- Kas olete ise mingeid kiusuennetus- või sekkumisprogramme välja töötanud?
- Milliseid meetodeid kasutate konfliktilahenduse korral?

Tulevikuvaade

- Mis on teie koolis hästi või mida peate võitudeks seoses kooliukiusamisega tegelemisel?
- Kuidas saaksite veelgi tõhusamalt oma koolis koolikiusamise vastu võidelda?
- Millest tunnete oma töös puudust koolikiusamisega tegelemiseks?
- Kuidas saaks Eestis üldiselt teie hinnangul paremini koolikiusamisega tegeleda?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Veronika Tigasoo,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Koolikiusamine ja ennetamine – sotsiaalpedagoogide vaade”, mille juhendaja on Judit Strömpl, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõpetamiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Veronika Tigasoo

29.05.2023